

**ӘЛЕУМЕТТАНУ
СОЦИОЛОГИЯ
SOCIOLOGY**

FTAXP: 20.53.15

<https://orcid.org/0000-0003-0699-7836>

<https://orcid.org/0009-0004-8139-0705>

<https://orcid.org/0009-0003-7940-4285>

Дарибаева Р.Д.*, Толегенова К.К., Жақсылыкова Д.М.

педагогика ғ.к. доцент, М.Әуезов атындағы ОҚЗУ. Шымкент, Қазақстан

аға оқытушы, М. Әуезов атындағы ОҚЗУ. Шымкент, Қазақстан

магистр, оқытушы М.Әуезов атындағы ОҚЗУ. Шымкент, Қазақстан

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ОСАЛ ТОПТАРДЫ ҚОЛДАУ ҮШІН
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ПАЙДАЛАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ**

*Автор-корреспондент: daribaeva_r57@mail.ru

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасындағы осал топтарға әлеуметтік қолдау жүйесінде жасанды интеллект технологияларын пайдалану әлеуеті зерттеледі. Әлеуметтік қызметтердің тиімділігін арттыру, әлеуметтік қызметтердің мақсаттылығы мен қолжетімділігін кеңейту және әлеуметтік саясатқа инновациялық цифрлық шешімдерді енгізу осы зерттеуді қажет етті. Мақалада жасанды интеллектті қолданудың негізгі бағыттары, атап айтқанда, азаматтардың қажеттіліктерін автоматтандырылған бағалау, әлеуметтік осалдық тәуекелдерін болжау, отбасылар мен балалардың жағдайын бақылауға арналған интеллектуалды жүйелер, жекелендірілген әлеуметтік көмек алгоритмдері және цифрлық кеңес беру қызметтері қарастырылады. Жеке ақпаратты қорғауды және шешім қабылдаудың ашықтығын қамтамасыз етуді қоса алғанда, деректер этикасы мен қауіпсіздігі мәселелеріне ерекше назар аударылады. Мемлекеттік цифрландыру бағдарламаларын, eGov-ты дамытуды, сондай-ақ іске асырудағы қазіргі қиындықтар мен кедергілерді ескере отырып, жасанды интеллектті әлеуметтік қызметкерлердің тәжірибелік жұмысына енгізу келешегіне талдау жасалады. Қызмет көрсету сапасын жақсарту, ресурстарды оңтайландыру және әлеуметтік қызметкерлердің мүмкіндіктерін кеңейту үшін жасанды интеллектті пайдаланудың әлеуетті артықшылықтары талқыланады. Осал топтарға арналған цифрлық қолдау құралдарын әзірлеу және жасанды интеллектті этикалық және жауапты пайдаланудың ұлттық жүйесін қалыптастыру бойынша ұсыныстар берілді.

Кілт сөздер: әлеуметтік жұмыс, осал топтар, цифрландыру, әлеуметтік қорғау, тәуекелдерді болжау, алгоритмдер, жасанды интеллект этикасы, eGov.

MPHTI: 20.53.15

<https://orcid.org/0000-0003-0699-7836>

<https://orcid.org/0009-0004-8139-0705>

<https://orcid.org/0009-0003-7940-4285>

Дарибаева Р.Д.*, Толегенова К.К., Жаксылыкова Д.М.

к.педагогик н. доцент, ЮКЗУ им. М. Ауэзова. Шымкент, Казахстан

старший преподаватель, ОКЗУ им. М. Ауэзова. Шымкент, Казахстан

магистр, преподаватель ЮКЗУ им. М. Ауэзова. Шымкент, Казахстан

**ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА
ДЛЯ ПОДДЕРЖКИ УЯЗВИМЫХ ГРУПП В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

*Автор-корреспондент: daribaeva_r57@mail.ru

Аннотация: в статье были исследованы возможности использования технологий искусственного интеллекта в системе социальной поддержки уязвимых групп населения в Республике Казахстан. Повышение эффективности социальных услуг, расширения возможностей адресности и доступности социальных услуг, внедрения инновационных цифровых решений в социальную политику - все это вызвало необходимость исследования. В статье были рассмотрены ключевые направления применения искусственного интеллекта, конкретно автоматизация оценки потребностей граждан, прогнозирование рисков социальной уязвимости, интеллектуальные системы мониторинга ситуации семей и детей, персонализированные алгоритмы социальной помощи и цифровые консультативные сервисы. При этом особое внимание было уделено вопросам этики и безопасности данных, в том числе защита персональной информации, обеспечение прозрачности принятия решений. Проведен анализ перспектив интеграции искусственного интеллекта в практическую деятельность социальных работников, при этом учитывая государственные программы цифровизации, развитие eGov, а также текущие вызовы и барьеры внедрения. Рассмотрены потенциальные преимущества использования искусственного интеллекта чтобы повысить качество обслуживания, оптимизировать ресурсы, расширить возможности социальных работников. Были предложены некоторые рекомендации по развитию цифровых инструментов поддержки уязвимых групп и формированию национальной системы этического и ответственного применения искусственного интеллекта.

Ключевые слова: социальная работа, уязвимые группы, цифровизация, социальная защита, прогнозирование рисков, алгоритмы, этика ИИ, eGov.

IRSTI: 20.53.15

<https://orcid.org/0000-0003-0699-7836>

<https://orcid.org/0009-0004-8139-0705>

<https://orcid.org/0009-0003-7940-4285>

Daribayeva R.D.*, Tolegenova K.K., Zhaksylykova D.M.

candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, M. Auezov SKRU. Shymkent, Kazakhstan

senior lecturer, M. Auezov SKRU. Shymkent, Kazakhstan

Master, Teacher of M. Auezov SKRU. Shymkent, Kazakhstan

POSSIBILITIES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO SUPPORT VULNERABLE GROUPS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

*Corresponding author - daribaeva_r57@mail.ru

Abstract: This article explores the potential of using artificial intelligence technologies in the social support system for vulnerable groups in the Republic of Kazakhstan. Improving the efficiency of social services, expanding the targeting and accessibility of social services, and introducing innovative digital solutions into social policy all necessitated this research. The article examines key areas of artificial intelligence application, specifically, automated assessment of citizen needs, forecasting social vulnerability risks, intelligent systems for monitoring the situation of families and children, personalized social assistance algorithms, and digital advisory services. Particular attention is paid to issues of data ethics and security, including the protection of personal information and ensuring the transparency of decision-making. An analysis of the prospects for integrating artificial intelligence into the practical work of social workers is provided, taking into account state digitalization programs, the development of eGov, as well as current challenges and

barriers to implementation. The potential benefits of using artificial intelligence to improve service quality, optimize resources, and expand the capabilities of social workers are discussed. Recommendations are offered for the development of digital support tools for vulnerable groups and the formation of a national system for the ethical and responsible use of artificial intelligence.

Keywords: social work, vulnerable groups, digitalization, social protection, risk forecasting, algorithms, AI ethics, eGov.

Кіріспе

Жедел цифрлық түрленуі, үлкен деректер және жасанды интеллект [ЖИ] жүйелерінің дамуы бүкіл әлем бойынша әлеуметтік қорғау архитектурасын түбегейлі өзгертуде. Заманауи зерттеулер цифрлық платформалар мен алгоритмдердің бір уақытта әлеуметтік қызметтерге қолжетімділікті кеңейтіп, әсіресе осал топтар (мүгедектер, қарт адамдар, аз қамтылған отбасылар, балалар үйінің түлектері, жұмыссыз жастар) және платформа қызметкерлері үшін жаңа шеттету тәуекелдерін тудыруы мүмкін екенін атап көрсетеді [1, 6].

Қазақстан Республикасында цифрлық түрленуінің негізгі стратегиялық бағыты халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға және болашақтың цифрлық экономикасын құруға бағытталған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы болды [2]. 2020 жылдары бұл «цифрлық отбасы картасы», «цифрлық кәсіпорын картасы», аналитикалық платформаларды әзірлеу және ЖИ дамыту тұжырымдамаларын енгізумен толықтырылды, бұл мұқтаж жандарға мақсатты қолдау көрсету және әлеуметтік тәуекелдердің алдын алу үшін ЖИ пайдалану мүмкіндіктерін ашты.

Зерттеудің мақсаты - ЖИ Қазақстан Республикасындағы осал топтарды қолдау әлеуетін талдау, мұндай шешімдерді қауіпсіз енгізудің артықшылықтарын, шектеулерін және шарттарын анықтау.

Зерттеу міндеттері: әлеуметтік қорғау тұрғысынан ЖИ пен осалдықты түсінудің теориялық тәсілдерін нақтылау; әлеуметтік қорғау жүйелерінде ЖИ қолданудың халықаралық тәжірибесін және оның Қазақстан үшін өзектілігін талдау; осал топтарды қолдау үшін ЖИ әлеуетін бағалау әдіснамасын сипаттау; қазақстандық жағдайларға негізделген ЖИ мүмкін болатын қолданылуын көрсету [цифрлық отбасы картасы, әлеуметтік және еңбек қатынастарының цифрлық экожүйесі және т.б.); ЖИ енгізудің нәтижелері мен тәуекелдерін әділдік, кемсітушілікке жол бермеу және азаматтардың сенімі тұрғысынан бағалау; мемлекеттік әлеуметтік саясат бойынша қорытындылар мен тәжірибелік ұсыныстар тұжырымдау.

Материалдармен әдістер

Теориялық талдау

Теориялық тұрғыдан алғанда, әлеуметтік қорғаудағы ЖИ деректерді талдау алгоритмдерінің, машиналық оқыту жүйелерінің және болжамды аналитиканың үйлесімі ретінде қарастырылады, бұл әлеуметтік-саяси шешімдердің дәлдігін, уақтылылығын және мақсаттылығын жақсартады. ЭЫДҰ зерттеуі әлеуметтік қорғау жүйелеріндегі ЖИ өтінімдерді өңдеуді автоматтандыру, жәрдемақы алу құқығын алдын ала іріктеу, істерді басқару және әлеуметтік күйзелістерді болжау үшін қолданылып жатқанын көрсетеді [3, 7]; [4, 9].

Сонымен қатар, «Әлеуметтік игілік үшін ЖИ» тәсілі аясында ЖИ жай ғана технологиялық құрал ретінде емес, әлеуметтік маңызды мәселелерді шешуге арналған ресурс ретінде қарастырылады, мысалы кедейлікті азайту, қызметтерге қолжетімділікті жақсарту, инклюзивтілікті арттыру және дағдарыстарға төзімділікті арттыру. БҰҰ-ның ESCAP және APRU есебінде мемлекеттер ЖИ әлеуметтік бағдарламаларды дәлірек нысанаға алу, осал топтарды нақты уақыт тәртібінде бақылау және араласулардың тиімділігін бағалау үшін пайдалана алатыны, егер олар ашықтық, есеп беру және адам құқықтарын қорғау

қағидаттарын ұстанса, атап өтілген [5, 9].

Сонымен қатар, алгоритмдік кемсітушілік тәуекелдері туралы сыни пікірталас дамып келеді. Еуропа Кеңесінің зерттеуінде тарихи деректерге негізделген алгоритмдер кемсітушілік әсерлерді бағалау және азайтудың арнайы тетіктері [6, 5] құрылмаса, қолданыстағы әлеуметтік теңсіздіктер мен осалдықтарды қайталай алатыны атап өтілген. Әлеуметтік-саяси өлшемде бұл ЖИ пайдалануға технократиялық тәсілден адам құқықтарына негізделген және гендерлік сезімтал тәсілге көшу қажеттілігін білдіреді.

Қазақстан Республикасы үшін негізгі теориялық қағидаттарын келтірейік:

- осалдықты құрылымдық [кедейлік, мүгедектік, тұрақты жұмыспен қамтудың болмауы), институционалдық [қызметтерге қол жеткізудегі қиындықтар, бюрократиялық кедергілер) және цифрлық ықпалдары [цифрлық сауаттылықтың төмендігі, интернетке қол жеткізудің болмауы) үйлесімі ретінде түсіну;

- ЖИ белсенді әлеуметтік қорғау құралы ретінде қарастыру, мұнда мемлекет азаматтардың өтініш беруін күтпейді, керісінше, ықпалдастырылған деректерге [табыс, демография, жұмыспен қамту, денсаулық жағдайы және т.б.) сүйене отырып, тәуекелдерді автоматты түрде анықтайды және қолдау шараларын ұсынады;

- тұрғылықты жеріне, мүгедектік мәртебесіне, жынысына, жасына, этникалық тегіне және басқа да сипаттамаларына байланысты кемсітушілікке жол бермеуді қамтамасыз ететін этикалық және құқықтық негіздің қажеттілігін мойындау. Қазақстан Республикасы үшін «Әдепкі бойынша цифрлық» идеологиясын әлеуметтік мемлекет қағидаттарымен біріктіру теориялық тұрғыдан маңызды: ЖИ әлеуметтік жұмысты алмастырмауы керек, керісінше оны жақсартып, мамандарды күнделікті міндеттерден босатып, оларға клиенттің өмірінің аналитикалық тұрғыдан байытылған көрінісін, әсіресе қиын өмірлік жағдайларда ұсынуы керек.

Зерттеу әдістері Зерттеу кешенді және бірнеше әдістердің үйлесіміне негізделген:

1. Теориялық-әдіснамалық талдау, демек ЖИ және әлеуметтік қорғау бойынша халықаралық және ұлттық стратегиялық құжаттарды, ғылыми басылымдарды және аналитикалық есептерді зерттеу [ЭЫДҰ, БҰҰ, БҰҰКТАД, Еуропа Кеңесі, Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі және т.б.) [7, 5 б.].

2. Салыстырмалы және қарама-қарсы талдау, яғни жеке ЭЫДҰ елдері мен Еуразиялық экономикалық одақ мемлекеттерінің әлеуметтік жүйелеріндегі ЖИ тәжірибелерін Қазақстан шындығымен салыстыру, бұл бізге Қазақстанға қолданылатын трансферттік модельдерді анықтауға мүмкіндік береді.

3. Құжаттар мен цифрлық шешімдерді талдау, демек «Цифрлық отбасы картасы», «Цифрлық кәсіпорын картасы», платформалық жұмыспен қамтуды бақылау платформалары, электрондық үкімет қызметтері және ЖИ дамыту бойынша ұлттық жобалар сияқты құралдардың архитектурасына шолу.

4. Қолданбалы экспериментті қайта құру элементтері, яғни нақты қазақстандық жағдайларға негізделген ЖИ пайдаланудың мүмкін сценарийлерін сипаттамалық модельдеу [мысалы, отбасы, жұмыспен қамту, денсаулық сақтау және білім беру деректерін біріктіру), құпия деректерге қол жеткізбестен, бірақ ресми аналитикалық басылымдарға сүйену.

5. Нәтижелерді сапалық талдау, сипатталған жағдайларға негізделген ЖИ енгізудің әсерлері мен тәуекелдерін түсіндіру, осал топтардың әртүрлі санаттарына әсеріне баса назар аудару.

Бұл әдістеме таңдалды, себебі Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік қорғау саласындағы ЖИ әлі де дамудың алғашқы кезеңдерінде: стратегиялық құжаттардың, сынамалы жобалардың және аналитикалық материалдардың айтарлықтай бөлігі жинақталған, бірақ қатаң цифрлық эксперименттер үшін жалпыға қолжетімді шағын-деректер шектеулі.

Тәжірибелік бөлім.Зерттеудің тәжірибелік бөлігі ЖИ элементтері қазірдің өзінде

қолданылып жатқан немесе оларды енгізу шарттары дайындалып жатқан бірнеше негізгі жағдайларды қайта құрып, талдайды.

Цифрлық отбасы картасы және проактивті әлеуметтік көмек. Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі С.К. Жакупованың мақаласында Цифрлық отбасы картасы 6 миллионнан астам отбасы мен 20 миллионнан астам жеке тұлғаны қамтитынын, табыс, жұмыспен қамту, денсаулық және басқа да әл-ауқат көрсеткіштері туралы деректерді біріктіретіні атап кеткен [8, 2]. Бұл платформа қазірдің өзінде үй шаруашылықтарының әлеуметтік мәртебесін бақылау үшін пайдаланылуда және ЖИ қолдану сценарийлерін модельдеуге мүмкіндік береді:

- Болжамдық модельдер кедейлікке түсу қаупі жоғары отбасыларды [мысалы, асыраушысының жұмысынан айырылуына немесе созылмалы ауруға байланысты] анықтай алады және жәрдемақылар мен әлеуметтік қызметтерді проактивті түрде бөлуді ұсынады;

- Кластерлеу алгоритмдері әртүрлі қолдау топтамаларын қажет ететін отбасы түрлерін [көп балалы отбасылар, жалғызбасты ата-аналар, мүгедек отбасылар және т.б.) анықтауға мүмкіндік береді;

- Ұсыныс жүйелері әлеуметтік қызметкерлерге қызметтердің [жәрдемақылар, оңалту, жұмыспен қамту, оқыту және т.б.) оңтайлы үйлесімін ұсына алады.

Кәсіпорындардың цифрлық картасы және әлеуметтік және еңбек тәуекелдерін бақылау. Кәсіпорындардың цифрлық картасы еңбек жағдайлары, әлеуметтік жарналар, өндірістік тәуекелдер және сақтандыру талаптары туралы деректерді біріктіреді. С.К.Жакупованың айтуынша, жүйе шағын және орта бизнесті қоса алғанда, жүздеген мың кәсіпорындарды қамтиды және өндірістік тәуекелдер мен жұмысшылардың әлеуметтік қамсыздандырылуын нақты уақыт режимінде бақылауға мүмкіндік береді [8, 3].

Кәсіпорындар ен отбасылардың орталық карталарына негізделген ЖИ келесі мақсаттарда пайдаланылуы мүмкін:

- еңбек және әлеуметтік қақтығыстар туралы ерте ескерту [жарақаттардың күрт өсуін, жалақы бойынша берешекті және жаппай жұмыстан босату қаупін болжау];

- жұмысшылардың әлеуметтік кепілдіктерге қол жеткізе алмайтын бейресми жұмыспен қамту деңгейі жоғары салаларды анықтау;

- дағдарыстардың [пандемиялар, экономикалық күйзелістердің] жұмысшылардың белгілі бір санаттарына әсерін бағалау және мақсатты қолдау шараларын әзірлеу.

Платформадағы жұмыспен қамту және осалдықтың жаңа түрлері. Қазақстан Республикасы Кәсіподақтар федерациясының платформадағы жұмыспен қамту туралы есебінде жүздеген мың азаматтардың цифрлық платформалар [такси, жеткізу, онлайн фриланс) арқылы еңбекпен айналысатыны, бірақ олардың әлеуметтік қорғалуы жеткіліксіз екені көрсетілген [8, 4].

Мұнда ЖИ екі жолмен пайдалануға болады:

- мемлекет тарапынан, яғни платформадағы жұмыспен қамту ауқымын бақылау, әлеуметтік қамсыздандыруды бағалау және жаңа жарналар мен кепілдік тетіктерін модельдеу үшін;

- платформалардың өздері тарапынан, яғни кестелерді оңтайландыру, кәсіби тәуекелдерді бағалау және жеке сақтандыру пакеттері мен әлеуметтік жеңілдіктерді жасау үшін. Дегенмен, алгоритмдердің қанау мен теңсіздікті күшейтпеуін қамтамасыз ету үшін қатаң реттеуші талаптар қажет. ЕАЭО-ның Қазақстанның бейімделу ресурсы ретіндегі салыстырмалы тәжірибесі. ЕАЭО елдеріндегі әлеуметтік қорғау жүйелерінің цифрлық түрленуіне бағытталған Анбрехттің зерттеуінде, әсіресе Арменияны мысал ретінде келтіре отырып, жеңілдіктерді тағайындау және олардың мақсатты пайдаланылуын бақылау үшін ЖИ пен үлкен деректерді пайдаланатын сынама жобалар сипатталған [7, 5].

Бұл жағдайларды Қазақстан Республикасының бастамаларымен салыстыра отырып, мыналар айқын көрінеді:

- Қазақстанда ЕАЭО серіктестерімен салыстыруға болатын цифрлық үкіметтік инфрақұрылым бар;
- ЖИ әлеуметтік саладағы әлеуетін қолданыстағы платформалар [egov.kz, орталық кәсіпорын картасы, орталық отбасылық карта, Smart Data Ukimet) арқылы тезірек жүзеге асыруға болады;
- үзінділеу және қайталауды болдырмау үшін деректер стандарттарын ведомствоаралық үйлестіру және біріздендіру қажет.

Нәтижелер және талқылау

Талдау нәтижелері ЖИ Қазақстан Республикасындағы осал топтарға қолдау көрсетуді күшейте алатын бірнеше негізгі салаларды атап өтті, сонымен бірге тәуекелдер мен шектеулерді анықтады.

1. Әлеуметтік көмектің мақсаттылығы мен белсенділігін күшейту. Халықаралық тәжірибе ЖИ әлеуметтік қорғау бағдарламаларының мақсаттылығын айтарлықтай жақсартатынын көрсетеді, бұл қосу және алып тастау қателерін азайту, бастапқы тексерулерді автоматтандыру және қызмет көрсету жылдамдығын арттыру арқылы жүзеге асады [4, 7]. Қазақстан Республикасы жағдайында бұл әсіресе ауыл тұрғындары, қаржылық сауаттылығы төмен отбасылар, қозғалысы шектеулі адамдар және көбінесе өз бетінше көмек іздемейтін балалар үйінің түлектері үшін маңызды.

Отбасы картасының цифрлық картасы және оған негізделген аналитикалық шешімдер мемлекетке реактивті модельден проактивті модельге өтуге мүмкіндік береді: жүйе әлауқаттың нашарлау көрсеткіштерін автоматты түрде анықтайды және әлеуметтік қызметкер немесе электрондық қызметтер арқылы отбасымен байланыс орнатады.

2. Осал адамның өмірлік жағдайына кешенді көзқарас. Digital Kazakhstan арқылы жүзеге асырылатын кешенді деректерді ықпалдастыру білім беру, жұмыспен қамту, денсаулық сақтау, отбасылық жағдай, тұрғын үй жағдайлары және т.б. ескере отырып, тұтас клиенттік профильді әзірлеуге алғышарттар жасайды. Ұлттық және халықаралық есептерде бұл ықпалдастырылған тәсіл жеке жеңілдіктерден кешенді қолдау топтамаларына көшуге мүмкіндік беретіні атап өтілген [1, 8].

Әлеуметтік жұмыс үшін бұл мынаны білдіреді:

- қажеттіліктерді дәлірек бағалау;
- әлеуметтік қорғаудан жұмыспен қамтуға, білім беруге және денсаулық сақтауға дейінгі ведомствоаралық бағыттардың мүмкіндігі;
- жекелендірілген әлеуметтік оңалту және ықпалдастыру жоспарларын әзірлеу.

3. Осалдықтың жаңа түрлері және этикалық тәуекелдер. Сонымен қатар, ЖИ «алгоритмдік» және «цифрлық» сияқты осалдықтың жаңа түрлерін жасауда. Еуропа Кеңесінің зерттеуі мөлдір емес алгоритмдер деректер құрылымдық бейімділіктер мен кемсітушілікті көрсетсе, таптауындар мен теңсіздіктерді күшейтуі мүмкін екенін көрсетеді [6, 6].

Қазақстан Республикасы үшін бұл мыналардың қажеттілігін білдіреді:

- әлеуметтік салада ЖИ жүйелерін әзірлеу және енгізу кезінде кемсітушілік тәуекелдерін міндетті түрде бағалау;
- осал топтардың өкілдерінің [мүгедек жандар, әйелдер, жастар, ауылдық жерлер өкілдері және т.б.) алгоритмді жобалауды талқылауға қатысуы;
- азаматтардың алгоритмнің көмектен бас тарту немесе беру туралы шешімін қалай қабылдағанын білу құқығын және шағымдану тетіктерінің болуын қамтамасыз ету.

4. Институционалдық және кадрлық жағдайлар. ЭЫДҰ есептерінде әлеуметтік қорғау саласында ЖИ сәтті енгізу үшін күшті институттар, берік деректер инфрақұрылымы және білікті мамандар қажет екені атап өтілген [4, 123]. Қазақстан Республикасы соңғы жылдары цифрлық инфрақұрылымын дамытуда айтарлықтай жетістіктерге жетті, бірақ қиындықтар әлі

де бар:

- ЖИ нәтижелерін пайдалана және сыни тұрғыдан түсіндіре алатын әлеуметтік қызметкерлерді, талдаушыларды және менеджерлерді оқыту;
- агенттіктер арасында ақпарат алмасу кезінде жеке деректерді және құпиялылықты қорғаудың құқықтық негізін нығайту;
- киберқауіпсіздікті және маңызды жүйелердің тұрақтылығын қамтамасыз ету.

5. Жұмыспен қамтудың стандартты емес түрлеріндегі жұмысшыларды қолдау. Платформалық жұмыспен қамту туралы есеп цифрлық платформалардың жаңа табыс мүмкіндіктерін жасайтынын, бірақ көбінесе жұмысшыларды дәстүрлі әлеуметтік қорғау жүйелерінің шеңберінен тыс шығаратынын көрсетеді [9, 6]. ЖИ мәселенің ауқымын бақылау және микросақтандырудан бастап икемді зейнетақы схемаларына дейін жаңа әлеуметтік тетіктерді жобалау құралына айналуы мүмкін. Дегенмен, негізгі шарт: реттеу, яғни платформа алгоритмдері шамадан тыс бақылау мен ықпалшаралар үшін пайдаланылмауы керек, керісінше әлеуметтік серіктестік жүйесіне біріктірілуі керек.

Қорытынды

Зерттеу келесі жалпы қорытындылар жасауға мүмкіндік береді:

1. Қазақстан Республикасындағы ЖИ әлеуметтік саясат үшін жаңа жүйе құраушы ресурсқа айналу. «Цифрлық отбасы картасы», «Цифрлық кәсіпорын картасы», электрондық үкімет платформалары және аналитикалық шешімдердің ықпалдасуы осал топтар үшін проактивті, мақсатты және кешенді әлеуметтік қорғауға көшуді қолдауға қабілетті инфрақұрылым жасайды.

2. ЖИ осал топтарды қолдаудағы негізгі әлеуеті мақсаттылықты жақсартуда, тәуекелдерді ерте анықтауда және көмек жолдарын оңтайландыруда жатыр. Болжамдық аналитика кедейлік, әлеуметтік оқшаулану және жұмыстан айырылу қаупін ерте анықтауға және жедел жауап беруге мүмкіндік береді.

3. Сонымен қатар, ЖИ жаңа тәуекелдерді тудырады: алгоритмдік кемсітушілік, цифрлық теңсіздіктің артуы және шешім қабылдаудағы ашықтықтың төмендеуі. Сондықтан, әлеуметтік салада ЖИ енгізу адам құқықтарына негізделген және гендерлік сезімтал реттеуді, алгоритмдерді тәуелсіз бағалау тетіктерін және апелляциялық процедураларды әзірлеумен қатар жүруі керек.

4. Қазақстан Республикасында «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы және кейінгі бастамалар арқылы құрылған маңызды институционалдық және технологиялық негіз бар, бірақ жүйелі кадрларды оқытуды, әлеуметтік қызметкерлер арасында цифрлық құзыреттіліктерді дамытуды және деректерді пайдалану мәдениетін күшейтуді талап етеді.

5. Әлсіз топтар цифрлық саясаттың пассивті субъектілері емес. Олардың ЖИ жүйелерін талқылауға, тестілеуге және бағалауға қатысуы реформалардың сенімділігі мен заңдылығының негізгі шарты болып табылады. Көмек алушылардың, ҰЕҰ және кәсіби қауымдастықтардың қатысуынсыз кез келген алгоритмдік шешімдер формальды болып қалуы мүмкін.

6. Әрі қарайғы зерттеулер мыналарға бағытталуы керек:

- әлеуметтік салада қолданылатын нақты ЖИ модельдерінің дәлдігі мен әділдігін эмпирикалық тұрғыдан бағалау;
- осал топтардың ЖИ қабылдауын және автоматтандырылған шешімдердің әлеуметтік салдарын зерттеу;
- Қазақстан Республикасында және даму деңгейі салыстырмалы елдерде әлеуметтік қорғауда ЖИ сәтті және сәтсіз пайдалану жағдайларының тұрпаттамасын әзірлеу. Осылайша, Қазақстан Республикасындағы ЖИ цифрлық түрленуі тек технологиялық емес, сонымен қатар, әлеуметтік-гуманитарлық және құқықтық негіздерге негізделген жағдайда әлеуметтік әділдікті нығайту және осал топтарды қолдаудың қуатты құралына айнала алады.

Белгілер

ЖИ - Жасанды интеллект

ЮНКТАД - Біріккен Ұлттар Ұйымының Сауда және даму жөніндегі конференциясы

ЭЫДҰ - Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

ЭСКАТО - Азия және Тынық мұхиты үшін экономикалық және әлеуметтік комиссия

APRU - Азия-Тынық мұхиты университеттерінің қауымдастығы

БҰҰ - Біріккен Ұлттар Ұйымы

ЕАЭО - Еуразиялық экономикалық одақ

Әдебиеттер тізімі

1. ЮНКТАД. Доклад о цифровой экономике 2019: Создание и сохранение стоимости - последствия для развивающихся стран. Женева: Организация Объединенных Наций, 2019. - 31 с. https://unctad.org/system/files/official-document/der2019_overview_ru.pdf
2. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы №827 қаулысы. «Әділет» ҚР нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі - <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827>
3. ОЭСР. Искусственный интеллект и будущее социальной защиты в странах ОЭСР. Доклады ОЭСР по искусственному интеллекту, № 42, Издательство ОЭСР, Париж, 2025. 28 с. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/06/ai-and-the-future-of-social-protection-in-oecd-countries_038f49ed/7b245f7e-en.pdf?utm_source=chatgpt.com
4. ОЭСР. Обзор государственного управления ОЭСР в Казахстане: на пути к более гибкому, отзывчивому и эффективному государственному управлению. Обзоры государственного управления ОЭСР, Издательство ОЭСР, Париж, 2025. 164 с. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/oecd-public-governance-scan-of-kazakhstan_9fe50ba2/f8298798-en.pdf?utm_source=chatgpt.com
5. ЭСКАТО ООН; APRU. Искусственный интеллект на службе общественного блага: взгляд из Азиатско-Тихоокеанского региона. Бангкок: ЭСКАТО ООН, 2020. <https://repository.unescap.org/items/cdd91e74-dc9e-406a-91ef-8116cb37bd3f>
6. Бартолетти, И.; Ксенидис, Р. Исследование влияния систем искусственного интеллекта, их потенциала в содействии равенству, включая гендерное равенство, и рисков, которые они могут создать в отношении недискриминации. Совет Европы, Страсбург, 2023. 94 с. <https://rm.coe.int/study-on-the-impact-of-artificial-intelligence-systems-their-potential/1680ac99e3>
7. Анбрехт, Т. А. 2023. Цифровая трансформация систем социальной защиты в государствах - членах Евразийского экономического союза // Вестник Тюменского государственного университета. Социально-экономические и правовые исследования. Том 9. № 4 [36]. С.87-103. <https://doi.org/10.21684/2411-7897-2023-9-4-87-103>
8. Жакупова, С.К. Искусственный интеллект - инструмент развития национальной системы социальной защиты населения // Социальная политика и инновации. Научно-практический журнал. 2024. 6 с.
9. Федерация профсоюзов Республики Казахстан. Отчёт о платформенной занятости и социальной защите работников в Республике Казахстан. Астана, 2022. 40 с. <https://kasipodaq.kz/wp-content/uploads/Отчет-по-платформенной-занятости-октябрь-2022.pdf>

Referens list:

1. YuNKTAD. Doklad o cifrovoj ekonomike 2019: Sozdanie i sohranenie stoimosti - posledstviya dlya razvivayushchihsya stran. Zheneva: Organizaciya Obedinennyh Nacij, 2019. - 31 s. https://unctad.org/system/files/official-document/der2019_overview_ru.pdf

2. «Cifrlyk Kazakstan» memlekettik bagdarlamasyn bekitu turaly Kazakstan Respublikasy Ykimetiniń 2017 zhylǵy 12 zheltoksandary №827 kaulysy. «Әdilet» KR normativtik kukurtuk aktilerinin aqparattyр- kukurtuk zhujesi - <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827>

3. OESR. Iskusstvennyj intellekt i budushchee social'noj zashchity v stranah OESR. Doklady OESR po iskusstvennomu intellektu, № 42, Izdatel'stvo OESR, Parizh, 2025. - 28 s. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/06/ai-and-the-future-of-social-protection-in-oecd-countries_038f49ed/7b245f7e-en.pdf?utm_source=chatgpt.com

4. OESR. Obzor gosudarstvennogo upravleniya OESR v Kazahstane: na puti k bolee gibkomu, otzyvchivomu i effektivnomu gosudarstvennomu upravleniyu. Obzory gosudarstvennogo upravleniya OESR, Izdatel'stvo OESR, Parizh, 2025. 164 s. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/oecd-public-governance-scan-of-kazakhstan_9fe50ba2/f8298798-en.pdf?utm_source=chatgpt.com

5. ESKATO OON; APRU. Iskusstvennyj intellekt na sluzhbe obshchestvennogo blaga: vzglyad iz Aziatsko-Tihookeanskogo regiona. Bangkok: ESKATO OON, 2020. <https://repository.unescap.org/items/cdd91e74-dc9e-406a-91ef-8116cb37bd3f>

6 Bartoletti, I.; Ksenidis, R. Issledovanie vliyaniya sistem iskusstvennogo intellekta, ih potentsiala v sodejstvii ravenstvu, vklyuchaya gendernoe ravenstvo, i riskov, kotorye oni mogut sozdat' v otnoshenii nediskriminacii. Sovet Evropy, Strasburg, 2023. – 94 s. <https://rm.coe.int/study-on-the-impact-of-artificial-intelligence-systems-their-potential/1680ac99e3>

7. Anbrekht, T. A. 2023. Cifrovaya transformatsiya sistem social'noj zashchity v gosudarstvakh - chlenah Evrazijskogo ekonomicheskogo soyuza // Vestnik Tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta. Social'no-ekonomicheskie i pravovye issledovaniya. Tom 9. № 4 [36].- s.87-103. <https://doi.org/10.21684/2411-7897-2023-9-4-87-103>

8. Zhakupova, S.K. Iskusstvennyj intellekt - instrument razvitiya nacional'noj sistemy social'noj zashchity naseleniya // Social'naya politika i innovacii. Nauchno-prakticheskij zhurnal. 2024. 6 s.

9. Federatsiya profsoyuzov Respubliki Kazahstan. Otchyot o platformennoj zanyatosti i social'noj zashchite rabotnikov v Respublike Kazahstan. Astana, 2022. – 40 s. <https://kasipodaq.kz/wp-content/uploads/Otchet-po-platformennoj-zanyatosti-oktyabr'-2022.pdf>

жауапты автор туралы мәлімет [толық аты-жөні, жұмыс орны, телефон, электрондық поштасы): Дарибаева Раушан Доскуловна – педагогика ғылымдарының кандидатты, «Мәдени-тынығу жұмысы» кафедрасының доценті. М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Зерттеу Университеті. Шымкент, Қазақстан. 8- 701-107-44-96, daribaeva_r57@mail.ru.